

Zastrafevalni učinek kazenskih sankcij*

Ervin Šuligoj**

1. Uvod

Sestavek se ukvarja z izvirom, definicijo in raziskavami zastraševanja s kazenskimi sankcijami ter njegovih učinkov. Uporabljeni podatki so v celoti angloameriškega izvora, zato je njihova uporabnost pri nas vprašljiva vsaj do tiste mere, do katere družbeni tokovi, katerih del so, ne tečejo podobno našim. Pomembne razlike so najbrž prav v stopnji in namenu žrtvovanja osebnih koristi koristim družbe, ki naj jih pri nas določajo načela socialističnega humanizma.

Ustrahovanje je sestavni del družbenega prisiljevanja in usmerjanja vedenja ljudi že od nekdaj. Omenjata ga Protagoras in Platon.¹ Zelo močno je prisotno v vsej zgodovini krščanstva z grožnjo pogubljenja vsem, ki ne bodo živeli po svetopisemskih zapovedih. Uporaba smrtne in mnogovrstnih telesnih kazni je prav v srednjem veku dosegla takšen obseg krutosti, da je to pomenilo enega temeljnih vzgibov za razmišljanje in upore prosvetlencev. Nove formulacije pravil za odmero kazni, kakor sta jih oblikovala Bentham in Beccaria, so še vedno upoštevale grožnjo s kaznijo kot sredstvo za preprečevanje hudodelstev, vendar v razumnih mejah in po pametni človeški presoji. Iz takega mišljenja izhaja klasična kazenska zakonodaja, ki je temelj vsem kasnejšim reformam evropskega celinskega kazenskega prava ne glede na red, v katerem so bile oblikovane. Tako je grožnja s kaznijo in ustrahovanjem ljudi še vedno vodilna misel, ki narekuje sodobne kazenske ureditve. Ustrahovanje s kaznijo je dobilo med drugo svetovno vojno in deloma že prej tako velikanske in strahovite razmere, da so začeli teoretiki in praktiki pri usmerjanju človeškega vedenja iskati nove razumnejše poti. Pri tem so zaupali hitremu in presenetljivemu razvoju znanosti, ne samo tehničnih, temveč tudi antropoloških in družbenih. Iz takih idej je med drugimi izšlo gibanje za novo družbeno obrambo v petdesetih letih našega stoletja. Razmišljanje o ustrahovanju je stopilo v ozadje in odstopilo mesto razmišljanjem o humanem

* Sestavek je izvelec iz diplomske naloge, predložene na pravni fakulteti l. 1980. O zastraševanju kot možnem sredstvu za preprečevanje kaznivih dejanj je mogoče najti v kriminološki literaturi vedno več razmišljanj od l. 1965 dalje (zlasti pri ameriških, skandinavskih in angleških piscih). Naloga je povzeteke dosedanjih ugotovitev.

** Ervin Šuligoj, diplomirani pravnik.

¹ Menniger, str. 204—205.

postopanju s storilci kaznivih dejanj in o načinih prevzganja ljudi zato, da bi postali »dobri« državljanji.

2. Razmejitev teorije zastraševanja od drugih teorij kaznovalne politike

Raziskave o zastraševanju se ukvarjajo z družbi škodljivimi pojavi, katerih vzrok je delovanje ljudi. Predmet tega proučevanja so obseg možnosti in načini kazenskih sankcij, ki naj bi odvrčale ljudi od družbi nezaželenega ravnanja. Ta opredelitev le navidezno pokriva tudi druge teorije kaznovalne politike, kot so retributivna, prevzgojna, teorija onemogočanja ter v zadnjem času še teorija vedenjske modifikacije.

Značilnost retributivne teorije je, da zagovarja uporabo kazni zato, ker jo storilec zasluži, ter je kot taka sama sebi namen in ne rabi drugih opravičil. Ta teorija je bila v zgodovini že večkrat postavljena pod vprašaj kot anahronistična in barbarska, vendar na pokopališču idej še nikoli ni bila resnično pokopana.²

Kadarkoli zaidejo ostale teorije v krizo, se vedno ponovno najdejo zagovorniki retribucije, med katerimi so tudi tako ugledna imena kot sta Hegel in Kant. Slednji npr. pravi, da mora storilca doleteti kazen ne zaradi zastraševanja ali česa drugega, temveč zato in samo zato, ker je storil zlo dejanje. Za ponazoritev svoje ideje je navedel primer »zapuščenega otoka«. Predstavljamo si otok, na katerem živijo ljudje, ki se hočejo odseliti drugam, ker bo otok v bližnji bodočnosti propadel. Preden ga zapustijo, morajo biti tisti, ki so obsojeni na smrt, tudi usmrčeni. Ta kazen očitno ni izvršena zaradi koristi naseeljencev, saj bodo ti kmalu odšli, temveč zato, ker obstaja nek vzvišeni moralni zakon, ki jo zahteva. Kazenski zakonik je v tem primeru kategorični imperativ.³ Glede na povedano retributivna teorija nima namena usmerjati človekovega vedenja, ker je njena vsebina zgolj v zadovoljevanju nekih absolutnih moralnih vrednot, katerih odsev, pa čeprav bled, naj bi bil kazenski zakonik. Kot taka torej ne spada v okvir prej navedenega proučevanja.

Druga teorija kaznovalne politike, ki terjaja opredelitev, je prevzgojna. Ne glede na kritiko te teorije, posebno v ZDA in Skandinaviji,⁴ kjer je

² Gibbs, str. 291.

³ Menniger, str. 205—206.

⁴ To so za ZDA skušale dokazati raziskave, ki so jih opravili za razdobje od 1945 do 1967 Lipton, Martinson in Wilksova, v Evropi pa na Norveškem Nils Christie.

bila praktično najbolj prisotna, se ta v mnogočem loči od zastraševanja.

V dobi razcveta te teorije so v ZDA in Kanadi celo predlagali zamenjavo običajnega naziva »kazenski zakonik« z novim — »zakonik o prevzgoji«. ⁵ Pomembna lastnost prevzgojnih programov je tudi, da so namenjeni predvsem odkritim in obsojenim storilcem kaznivih dejanj (kar bi se delno pokrivalo s pojmom specialne prevencije), nikakor pa ne ostalim, ki naj bi upoštevali zastraševanje.

Bistveno drugačna je teorija onemogočanja. Ta se sploh ne ukvarja z vzroki kriminalnega vedenja, temveč stoji na preprostem stališču, da z zapiranjem storilcev povratnikov v kazenske domove pada tudi število kaznivih dejanj. Ne glede na podatek, da 80 % kaznivih dejanj v ZDA storijo povratniki, onemogočanje storilcev prav v primeru najtežjih zločinov, t. j. umorov, ni uspešno, ker je med njimi razmeroma majhen delež povratnikov. ⁶ Neuspešno je tudi pri preprečevanju tistih kaznivih dejanj, ki jih storilci lahko zagrešijo v zaporu. Navzlic omejeni uspešnosti in razmeroma visokim stroškom, ki jih onemogočanje zahteva, pa izgleda to dostikrat edina rešitev za tiste vrste storilcev kaznivih dejanj, za katere še ne poznamo ustrežnejših rešitev.

Zadnja v tem sklopu in hkrati najmlajša metoda pri boju s kriminalom je tako imenovana vedenjska modifikacija (behavior modification). Postopki se ločijo od tradicionalnih prevzgojnih programov, vendar tudi vzbujajo pomisleke. Slovnijo na izsledkih psihologije ter zahtevajo visoko stopnjo strokovnosti in so primerni bolj za individualno kot masovno terapijo.

3. Definicija zastraševanja in njene predpostavke

V naravi, katere del je tudi človek, se marsikaj dogaja po določenem redu. Eden izmed naravnih zakonov tega reda je tudi pravilo vzroka in posledice. Dejstvo (dejanje, dogodek, stanje), ki je vzrok, ima določene posledice. Naravne posledice sodelujejo same od sebe brez naše volje, dosledno in vedno na enak način. V odnosu do človeka so lahko ugodne, nevtralne ali pa neugodne. V svojem boju za obstanek jih človek doživlja zelo različno. Ugodne mu pomagajo pre-

živeti in jih zato občuti kot zaželene, koristne, hotene in jih kot take zavestno išče in ustvarja. Drugačen pa je njegov odnos do neugodnih posledic, katerih si ne želi, ker so škodljive in se jih zato v strahu izogiblje. V življenju ga ovirajo in onesrečujejo, zato je stik z njimi neprijeten.

Posnemajoč naravo je človek svoja družbena pravila in vrednote zavaroval z različnimi posledicami, pač glede na cilj, ki ga je hotel s tem doseči. S pohvalami, odlikovanji, materialnimi nagradami in podobnim je vzpodbujal tista dejanja, ki so družbeno koristna in zaželena. Za dejanja pa, ki jih je označil kot rušenje osnovnih moralnih vrednot in čustev, na katerih družba gradi, je izoblikoval posebne vrste posledic, katerih skupna lastnost je njihova neprijetnost za tistega, ki ga doletijo. Nekatere od teh uporablja ožje družbeno okolje samoiniciativno (posmeh, ⁷ graja, linčanje) druge pa so uradno predpisane z zakonom in za njihovo izvajanje skrbijo državni organi. Namenjene so posameznikom ali skupinam, katerih vedenje bolj ali manj odstopa od družbenih norm.

V svojem najširšem razmiku (posmeh . . . smrtna kazen) so ti odnosi mehanizmi družbenega nadzora.

Zastraševanje lahko preprosto označimo kot položaj, v katerem se eden ali več ljudi vzdrži določenega (ali podobnega) ⁸ ravnanja v strahu pred posledicami, ki jih določa zakon. ⁹ Po tej definiciji je zastraševanje posebna oblika socialne kontrole, ki se za razliko od ostalih sredstev družbenega nadzorovanja ukvarja s posebnim sredstvom družbenega prilagajanja (kazenske sankcije), katerega značilni znak (grožnja) je namenjen prav določeni kategoriji ljudi (potencialnim storilcem kaznivih dejanj ali bolje

⁷ Bergson, str. 20—21: »... Družbi bo torej sumljiva vsaka togost značaja, duha in celo telesa, ker utegne to biti znamenje, da dejavnost zamira in tudi znamenje, da se dejavnost osamlja, da se skuša odtrgati od skupnega stadišča, okoli katerega se družba vrti, skratka, znamenje ekscentričnosti. Družba pa tu ne more poseči vmes z gmotno prisilo, ker ni bila gmotno prizadeta. Pred seboj ima nekaj, kar jo vznemirja, vendar samo kot simptom — to je komajda grožnja, kvečjemu gesta. Zato bo tudi odgovorila s preprosto gesto. Smeh mora biti nekaj takega, nekakšna družbena gesta. S strahom, ki ga zbuja, smeh preganja ekscentričnost, skrbi za stalno budnost...«

⁸ Walker, str. 130: potrebno je dodati »ali podobnega«, ker ljudje iščejo nadomestila za svojo dejavnost, kar bi tudi lahko označili kot posledico zastraševanja.

⁹ Meier, Johnson, str. 293, Walker, str. 130, Erickson, Gibbs, Jensen, str. 205.

⁵ Lejins, str. 5 (podobno je bilo že v ZSSR leta 1922).

⁶ Ibid, str. 6.

povedano osebam, ki se v določenem položaju odločajo o tem, ali bodo storile kaznivo dejanje ali ne). Pri tem nista pomembna kazenska sankcija in nameravano dejanje vsak zase, temveč njuna posebna medsebojna zveza oziroma odnos. Ta posebni odnos je zanimanje, na katerega je naravnana sankcija z namenom zmanjšati ga ter s tem hkrati zmanjšati tudi verjetnost dejanja.¹⁰

Podobno kot ostale teorije o družbenih vplivih tudi ta pripisuje svojo učinkovitost načinu delovanja sredstev (strogost, hitrost, gotovost) in značilnostim tistih, ki jim je namenjen (osebne in vedenjske lastnosti).¹¹

Z drugimi besedami, čim strožje so kazenske sankcije in čim hitreje ter bolj gotovo doletijo storilca kaznivega dejanja, tem manjša bo verjetnost, da se bodo dejanja ponavljala. Če ima sredstvo take lastnosti in se zaradi njih ljudje izogibajo kaznivim dejanjem, potem zastraševanje učinkuje.

Vendar pri tem niso pomembne samo lastnosti sredstev, ampak igrajo močno vlogo tudi osebne lastnosti potencialnih storilcev. Med njimi lahko najdemo pomembne razlike glede tega, kaj je za koga strogo, hitro in gotovo. Iz tega sledi, da ne obstajajo neka objektivna merila teh pojmov, temveč si te mere ustvari človek sam, v odvisnosti od svojih zaznavnih sposobnosti, izkušenj, predstavnih zmožnosti itd. V tej zvezi je postavila teorija zastraševanja dve predpostavki, ki se tičeta motivov in načina človeškega ravnanja:

1. Ljudje delujejo razumsko — izmed možnosti, ki so jim na voljo, izberejo vedno tisto, ki jim prinaša večje koristi (Beccaria in Bentham sta pod pojmom koristi razumela vse od materialnih, pa do nematerialnih, kot so zadovoljstvo itd.);

2. Ljudje objektivno zaznavajo morebitne izgube in prednosti dejanj, ki jih nameravajo storiti.¹²

Že zdaj lahko rečemo, da bo učinek zastraševanja najbrž odvisen od pravilnosti teh dveh predpostavk oziroma bo zastraševanje učinkovito tam, kjer ljudje res delujejo v skladu z njima.

Glede na to, komu je zastraševanje namenjeno, ločimo med »splošnim« in »posebnim« zastraše-

vanjem. Cilj prvega so ljudje, ki nimajo izkušenj z neprijetnimi posledicami kazenskih sankcij, drugega pa tisti, ki te izkušnje že imajo. Posebno zastraševanje sloni torej na spominu, splošno pa na domišljiji ljudi, katerim je namenjeno.¹³

4. Raziskave o zastraševanju

Raziskave, ki se ukvarjajo s preučevanjem uspešnosti zastraševanja, se metodološko delijo na poskuse v resničnih okoliščinah in na neposkusne, ki temeljijo na podatkih o uradno zabeleženem kriminalu.

Poskuse iz prve skupine je zelo težko izvesti, zato obstaja le nekaj pomembnih primerov te vrste. Eden izmed najboljših je poskus, ki sta ga opravila Schwartz in Orleans (Schwartz and Orleans, 1967) s pomočjo United States Internal Revenue Service. Okoli štiristo davkoplačevalcev sta razdelila v štiri enake skupine. Prvo skupino sta spraševala na način, ki je posredno opominjal na kazni, ki so posledica davčne utaje. Druga skupina je dobila vprašanja, ki so budila občutke državljske zavesti in dolžnosti. Tretja skupina (Placebo) je dobila samo nevtralna vprašanja, ki niso vsebovala prej naštetih spodbud. Četrta skupina sploh ni bila izprašana, da bi tako lahko preverili, če se je slučajno tudi »Placebo« skupina odzvala na vprašanja. Intervjuji so bili izvedeni mesec dni pred zapadlostjo davčnih obveznosti za leto 1962. Potem so primerjali rezultate iz leta 1961 s temi iz leta 1962. Pokazal se je uspeh: v celoti gledano je bilo prav po zaslugi davkoplačevalcev iz prvih dveh skupin prijavljenih več davkov kot pa leto poprej. Intervju je torej imel učinek.¹⁴

Drugi poskus te vrste je opravil Buikhuisen (Buikhuisen, 1974) v mestu Gröningen na Nizozemskem. V lokalnem časopisu so objavili, da je policija pričela izredno akcijo proti lastnikom avtomobilov, katerih gume so izrabljene čez dopustno mejo, ki jo določa zakon. Za kontrolno mesto so izbrali Leeuwarden, v obeh so poprej ugotovili stopnjo izrabljenosti avtomobilskih gum. Tu publicitete o akciji ni bilo. Izid je pokazal veliko večje število zamenjanih gum v Gröningenu kot pa v Leeuwardenu. Na koncu so še intervjujali nekaj kršilcev in ugotovili:

¹⁰ Meier, Johnson, str. 294.

¹¹ Ibid, str. 294.

¹² Geerken, Gove, str. 425.

¹³ Walker, str. 131.

¹⁴ Walker, str. 137.

- a) da nekateri niso vedeli za akcijo,
- b) da se nekateri niso ozirali na kampanjo in se tudi v bodoče ne mislijo,
- c) da so bili mlajši,
- d) da so bili večinoma neizobraženi,
- e) vozili so stare avtomobile, ki so bili tudi drugače potrebni popravila.

Slednji podatki potrjujejo učinkovitost zastraševanja, hkrati pa kažejo, da obstaja določen krog ljudi, ki so nedovzetni za zastraševanje.¹⁵

Druga skupina raziskav pa temelji na podatkih o uradno zabeleženem kriminalu in se še nadalje deli na tri podskupine. Te so:

— primerjanje kazenskih ukrepov in deležev kaznivih dejanj med različnimi pravnimi ureditvami,

— primerjanje uspešnosti zastraševanja pri različnih kaznivih dejanjih v okviru istega pravnega reda,

— primerjanje vplivov, ki jih ima na posameznike subjektivno zaznavanje o lastnostih kaznovanja na pripravljenost storiti kaznivo dejanje.¹⁶

Prve študije o tem so raziskovale zastraševalni učinek smrtno kazni na število umorov. Z njimi so se ukvarjali Vold (1952), Schuessler (1952), Mattick (1963), ki so primerjali med sabo nekaj sosednjih držav, ki imajo smrtno kazen, s tistimi, ki je nimajo. Razlik v deležih umorov niso našli. Do enakih dognanj so prišli tudi Dann (1935), Savitz (1958) in Walker (1965). Odkrili so, da se število umorov v dobi pred odpravo in po odpravi smrtno kazni sploh ne razlikuje. Enako stanje je opazno tudi v času pred izvršitvijo in po njej.¹⁷ Praktičen primer za to je Nova Zelandija, ki je majhna država in novice hitro potujejo, pa ukinitvev in ponovna uvedba smrtno kazni nista bistveno vplivala na število umorov.¹⁸

Ti izsledki so imeli za posledico, da so v začetku 70. let ocenili kot neugledno in dvomljivo celotno teorijo o zastraševanju. Deloma je poleg raziskav k temu verjetno prispevala tudi miselnost ljudi, ki povezujejo zastraševanje z nehumanimi kazenskimi sankcijami, posebno še s smrtno kaznijo.

Podrobnejša razčlemba okoliščin, v katerih se dogajajo umori, pa je pokazala, zakaj smrtna kazen ni in tudi ne more biti učinkovito zastraševalno sredstvo:

¹⁵ Walker, str. 137.

¹⁶ Erikson, Gibbs, Jensen, str. 306.

¹⁷ Lotz, Regoli, Roymond, str. 540.

¹⁸ Walker, str. 130.

— dejstvo, da je odstotek prijetih storilcev mnogo večji od odstotka prijetih za ostala kazniva dejanja, kaže na to, da umori niso načrtovani razumno,

— večina se jih zgodi med sorodniki in znanci, kar daje slutiti na določena viktimološka razmerja med temi osebami, ki bi lahko bila vzrok umorov.¹⁹

— po navadi se dogajajo v jezi, opitosti ali kakšnem podobnem stanju pomanjkljive razsodnosti.²⁰

Glede na povedano lahko ugotovimo, da izsledki teh prvih raziskav, ki so upoštevale samo eno kazensko sankcijo (smrtna kazen) in edino kaznivo dejanje, za katerega je zagrožena (umor), v ničemer ne spodbijajo teorije zastraševanja, saj v teh okoliščinah ni izpolnjena nobena njena predpostavka (razumno odločanje, objektivno zaznavanje tveganj).

Pokazalo pa se je neko drugo pomembno dejstvo. Predpostavka, ki pravi, da se ljudje razumno odločajo za svoja dejanja, je nepopolna, ker ne pove, katera so ta dejanja. Zgrešenost izvorne teorije zastraševanja je prav v tej njeni vseplošnosti, ko postavlja ljudi v vseh mogočih položajih izključno v vlogo »homo calculusa«.

Z odkritjem tega vprašanja so se začele pojavljati domneve, da so ljudje v različnih položajih (primeri različnih kaznivih dejanj) različno dovzetni za zastraševanje. Andenaes npr. trdi, da že po »zdravi pameti« zastraševanje ne more imeti enakega učinka na tako različna kazniva dejanja, kot so umori, posilstva, davčne utaje, tatvine ali pa nedovoljeno parkiranje.²¹ Chamblis pa glede na naravo kaznivih dejanj deli učinkovitost kaznivih sankcij v dve veliki skupini: a) izrazna kazniva dejanja (expressive crimes), kot so umori, seksualni prestopki in narkomanija, ki so v veliki meri nedovzetna za kaznovanje, ter b) kazniva dejanja iz koristoljubja (instrumental crimes), med katerimi so premoženjska kazniva dejanja in nanje, kot izgleda, lahko vplivamo z grožnjo s kazenskimi sankcijami.²²

¹⁹ Geerken, Gove, str. 427: Wolfgang je ugotovil, da sta si žrtev in morilec v samo 12,2 % tujca razmeroma podoben rezultat je našel tudi Curtis in sicer 15,6 %.

²⁰ Ibid, str. 428, Wolfgang navaja v svoji analizi 558 umorov v Philadelphiji — 60 % opitih morilcev, v mnogih primerih pa tudi njihovih žrtev.

²¹ Geerken, Gove — str. 426.

²² Ibid, str. 426.

Te domneve so bile potrjene šele z raziskavo, ki sta jo opravila Michael Geerken in Valter R. Gove v ZDA in katere dognanja veljajo za tamkajšnje razmere. Preučevala sta učinek, ki ga ima gotovost kaznovanja na različne vrste kriminalnega vedenja.

Za testiranje teh napovedi sta izbrala nekaj kaznivih dejanj in jih razvrstila v tri skupine. Dejanja iz prve skupine so predstavljala t. i. zločine »iz strasti«. Sem sta uvrstila umor in napad na osebo (assault), ki zaradi svojih lastnosti najmanj ustrezata pridobitno — maksimizirajočemu modelu teorije zastraševanja. Kot smo že omenili, se ti prestopki dogajajo zvečine med sorodniki in znanci, v jezi, opitosti ali pa kakšne druge vrste pomanjkanju razsodnosti. Motivi so zelo različni, včasih tudi povsem neznani.

V drugo vrsto sta vključila kazniva dejanja, ki so »pridobitne narave«. Sem sta uvrstila rop, vlom, krajo avtomobilov in tatvine, ker sta zanj predvidela, da so za zastraševanje najbolj primerni. Njihov namen je vedno materialna korist, zato jih ponavadi storilci predhodno skrbno premislijo. Podatki nadalje kažejo, da se jih večina zgodi med tujci, storilec pa je le redko pod vplivom alkohola.²³

Tretja skupina je obsegala samo eno kaznivo dejanje in sicer posilstvo. Glede na cilj sta ga uvrstila med prvi dve skupini. Čeprav ga koristljubni nameni spremljajo bolj poredko, je njegov motiv vendarle oprijemljivejši kot pri umoru. Redko se zgodi v jezi in čeprav bi ga po njegovi naravi lahko uvrstili med zločine iz strasti, so verjetno storilci bolj prisebni, ko se zanj odločajo, posebno še, ker je zagrožena razmera stroga kazen. Delež opitih storilcev se suče nekako med deležem iz prvih dveh skupin, kamor spada tudi po številu dejanj, ki se zgodijo med tujci oziroma znanci.²⁴

Glede na to, da vidi teorija zastraševanja potencialnega storilca kaznivega dejanja kot osebo, ki tehta morebitne izgube in dobičke nameravnega dejanja, sta postavila tole predpostavko: bodisi da se uspešnost tega modela spreminja zato, ker so nekatera dejanja razumna, druga pa ne, ali pa zato, ker so vsa dejanja razumna, le

²³ Geerken, Gove, str. 427; Curtis navaja, da se 78,6 % oboroženih ropov zgodi med tujci (Ibid, str. 428, 429; neka študija iz Barkleya za leta 1930—1932 je odkrila, da se samo 2—4 % dejanj iz druge skupine zgodi pod vplivom alkohola).

²⁴ Geerken, Gove, str. 428; po podatkih, ki jih navaja Curtis, se 52,8 % vseh posilstev v velikih mestih zgodi med popolnimi tujci. Gebhard ocenjuje, da je 40 % posiljevalcev v trenutku dejanja opitih.

da je pri nekaterih zaznavanje tveganj grobo izkrivljeno, bo zastraševanje malo uspešno oziroma neuspešno pri dejanjih iz prve skupine, omejeno uspešno pri dejanjih iz tretje skupine, najuspešnejše pa pri drugi skupini dejanj.²⁵

Pri testiranju teh hipotez sta uporabila podatke FBI za leta 1970, 1971 in 1973. Za razliko od večine prejšnjih raziskav o zastraševanju sta uporabila delež aretacij, ne pa odstotek izrečenih zapornih kazni.

Najpomembnejša ugotovitev te raziskave je potrditev domneve, da je teorija zastraševanja različno uspešna pri različnih kaznivih dejanjih. Soodnosnosti, katerih osnova je število aretiranih kot merilo gotovosti kaznovanja, so popolnoma skladne z napovedmi, kar lahko vzamemo kot solidno potrditev te teorije.²⁶

V tretjo skupino raziskav spadajo tiste, ki primerjajo vplive, ki jih ima subjektivno zaznavanje lastnosti kaznovanja na pripravljenost storiti kaznivo dejanje med posamezniki. Sem spadajo tudi dokaj redke oz. skoraj izjemne študije učinkov posebnega zastraševanja. Kot smo že omenili, je namenjeno tistim, pri katerih je odpovedalo generalno zastraševanje in so bili prijeti ter obsojeni. Raziskava, ki so jo opravili Roy Lotz, Robert M. Regoli in Phillip Raymond, se ukvarja s tem vprašanjem.²⁷

Za raziskavo so bili sestavljeni posebni vprašalniki.

Poskusne osebe so sestavljale dve skupini. V prvi je bilo 20 fantov iz vzgojno-poboljševalnega zavoda s povprečno starostjo 15,3 leta, v drugi pa 29 mlajših gimnazijcev v povprečni starosti 15,2 leta. Vsi so imeli približno enak IQ. Izidi so pokazali, da prestopniki glede na neprestopnike možnosti aretacije precenjujejo. Raziskava je nadalje pri prestopnikih pokazala pomembne višje ocenjevanje verjetnosti (na ravni 005), da bodo obsojeni, kot pri neprestopnikih.

Navzlic temu je tretji del vprašanj pokazal, da bi fantje iz poboljševalnic znatno verjetneje ponovno storili kazniva dejanja.

V zvezi s tem je važna ugotovitev, da nekemu, ki je bil že kaznovan, grožnja s kaznijo ne pomeni več take obremenitve kot tistemu, ki mu grozi prvič. Protidružbeno vedenje ima med mladostniki dostikrat tudi poseben ugled.

Podoben primer o neuspešnosti posebnega zastraševanja navaja dr. Miloš Kobal.

²⁵ Ibid, str. 429.

²⁶ Geerken, Gove, str. 439.

²⁷ Lotz, Regoli, Raymond, str. 539—549.

Poskus so opravili s skupino povratnikov, storilcev kaznivih dejanj proti premoženju. Taki storilci so, kot navaja, iz mnogih razlogov tipičen primer reintegriranih prestopnikov. Skupini teh povratnikov so zastavili nalogo in jih potem, ko so jo opravili, pohvalili, medtem ko so drugi skupini dali isto nalogo, delo na njej pa grajali. Nato so obema skupinama dali v izpolnjevanje posebne psihološke vprašalnike. Med obema skupinama niso našli nikakršne pomembne razlike. Med seboj se nista razlikovali niti po hitrosti izpolnjevanja vprašalnika, niti po razgibanosti svojih ocen, ki sta jih morali vnesti v vprašalnik.

Pohvala in graja torej nista imeli učinka na večkratne storilce kaznivih dejanj proti premoženju. Pomembne razlike pa so našli pri kontrolni skupni neprestopnikov, ki so jih postavili v popolnoma enake poskusne pogoje kot prestopnike. Poskusi na ljudeh in živalih so pokazali, da je neobčutljivost za razlikovanje različnih razmer eno od osnovnih posledic frustracij.²⁸

Poznamo še več vrst takih ljudi, ki zaradi svojih osebnostnih lastnosti niso dovzetni za zastraševanje. Poglejmo si nekaj primerov:

V izjemnih položajih se nekateri ljudje ne morejo upreti skušnjavam in storijo dejanja, za katera jim je v normalnih položajih jasno, da imajo lahko hude posledice. Take ljudi imenujemo »impulzivne«. Veliko dejanj, hudih ali manj hudih, je impulzivne narave ter nanje z zastraševanjem ni mogoče učinkovito vplivati.²⁹

Od impulzivnega moramo razlikovati »kompulzivno« vedenje. Ljudje, ki so mu podvrženi, sicer občutijo strah pred morebitnimi posledicami, vendar ga v kritičnem položaju premagajo drugi občutki. Npr. ekshibicionizem, homoseksualno nadlegovanje po javnih straniščih ter ne-seksualni primeri kot igre na srečo, alkoholizem, narkomanija in ne nazadnje tudi kajenje cigaret. Tudi tukaj je učinek zastraševanja majhen oz. omejen na odložitev nameravanih dejanj na ugodnejši trenutek.

Med nedovzetnimi za zastraševanje najdemo ljudi, ki ne spadajo v nobeno od zgoraj naštetih kategorij. Lahko bi jim rekli »preprosti optimisti«. Značilno zanje je nestvarno ocenjevanje možnosti, da bodo odkriti in kaznovani. Ta skupina še ni bila podrobneje raziskana, zato o njih še nimamo natančnih pojmov.

Končno velja omeniti še storilce, ki jim njihova protidružbena dejanja pomenijo upor proti

družbi in so v svojem ravnanju izjemno kljubovalni. Norme kršijo ob polni zavesti pretečih posledic. Največkrat imajo politične motive ali pa so povsem brez njih. Po navadi so tako prepričani v pravilnost svojega početja, da jih sploh ne zanima, kaj pravi zakon.

Zelo važno je poudariti, da so do sedaj opisane vedenjske oblike v veliki meri položajsko pogojene in kot take pomenijo samo stanje človeške zavesti v danem trenutku, zato jih lahko najdemo več tudi pri enem in istem človeku. Pomeni torej, da so impulzivna, kompulzivna itd. bolj dejanja kot pa ljudje.³⁰ Značilno za to stanje je tudi, da jih v svojih čistih oblikah najdemo le pri redkih ljudeh, medtem ko njihove lažje oblike, kot so npr. dejanja, ki so posledica najrazličnejših frustracij, srečamo bolj pogosto.³¹

Glede na to, da igrajo pri teoriji zastraševanja močno vlogo osebnostne in vedenjske lastnosti storilcev, bi jo lahko označili kot psihološko, saj so pojmi, s katerimi operira strah, zaznava, tveganje, bolečina. To hkrati pomeni, da osebnostne lastnosti določajo učinkovanje zastraševanja in jim je zato treba podrediti tako raziskave kot tudi kaznovanje politiko.

Čeprav je pomembnih več zaznavnih lastnosti, je glede na dosedanje raziskave (Tittle and Logan, 1973, Zimring and Hawkins, 1973, Silver, 1974, Gibbs, 1975) kot tudi glede na trditve izvorne teorije (Beccaria, Bentham) zaznavna gotovost oz. verjetnost kazni pomembnejša od njene zaznavne strogosti.³²

Z vprašanjem subjektivnega zaznavanja gotovosti kaznovanja se ukvarja raziskava, ki so jo opravili Maynard L. Erickson, Jack P. Gibbs in Gary F. Jenson.³³

V uvodu k svoji raziskavi razčlenjujejo teorijo zastraševanja in med drugim navajajo dve njeni postavki, ki naj bi ju definicija implicitno vsebovala. To sta:

I. premisa: večja ko je objektivna gotovost kazni, večja je zaznana gotovost;

II. premisa: večja ko je zaznana gotovost, manjše je število zločinov.

Sklep, ki iz tega sledi, je, da je objektivna gotovost kazni pomembna samo preko njene zaznane gotovosti.

²⁸ Walker, str. 132.

³¹ Vodopivec, Kobal, Bavcon, Skalar, str. 57.

³² Erikson, Gibbs, Jensen, str. 306.

³³ Ibid, str. 307.

Iz navedenih dveh postavk je mogoče sklepati še naprej. Postavimo, da je pod kaznijo mišljena zaporna kazen, potem dobimo:

III. premisa: čim večja je objektivna gotovost kazni, tem večji je odstotek zaprtih povratnikov;

IV. premisa: čim večji je odstotek zaprtih povratnikov, tem manjše je število kaznivih dejanj.

Glede na slednji dve postavki se obratne soodnosnosti med objektivno gotovostjo kaznovanja in številom kaznivih dejanj pokažejo v povsem drugi luči, saj na tak način lahko pridemo do njih tudi v primeru, če sta obe prvi postavki napačni. Prav zaradi tega so vsi posredni sklepi dvomljivi. Edini način, kako odkriti resnično veljavnost postavke I. in II., je, da ju neposredno testiramo.³⁴

Omenjena raziskava je preučevala II. postavko, ki pravi, da se z večjo zaznano gotovostjo kaznovanja manjša število zločinov. Primerjala je 15 različnih kaznivih dejanj v enem pravnem redu, in sicer njihovo pogostnost glede na subjektivno zaznavanje gotovosti kaznovanja.

Raziskava se ni naslanjala na uradne podatke o zabeleženem kriminalu, temveč so bili v ta namen sestavljeni posebni vprašalniki, ki jih je reševalo 1700 mladih ljudi iz šestih visokih šol Arizoni, od katerih so bile tri mestne, ostale pa podeželske.

Izsledki, dobljeni na ta način, niso stoo odstotno zanesljivi ter jih potemtakem ne moremo z gotovostjo uporabiti niti za, niti proti teoriji zastraševanja vsaj iz treh razlogov:

— določeno število anketiranih verjetno zgreši smisel posameznih vprašanj,

— nekaj se jih najbrž tudi ne spomni, ali so že kdaj bili v opisanem položaju,

— nekateri tudi najbrž namenoma ne odgovorijo po pravici.³⁵

Pogostnost kaznivih dejanj je lahko odvisna razen od lastnosti kaznovanja tudi od drugih dejavnikov, ki nimajo neposredne zveze z zakoni. Ti dejavniki so lahko pospeševalni ali pa zaviralni.

Med drugim je ta raziskava ugotavljala, kako vpliva dejstvo, da štejejo ljudje neko dejanje za hudo, na pogostnost teh dejanj (delež je lahko večji, manjši ali enak deležu, ki ga ima pri tem gotovost kaznovanja).

Na podlagi prvih dognanj je bila druga postavka zastraševanja potrjena. Pokazalo se je, da mnogo študentov ni nikoli zagrešilo določenih

kaznivih dejanj. Toda to je šele pogoj, ne pa že dokaz za delovanje splošnega zastraševanja. Nekateri izmed njih mogoče nikoli niso sploh pomislili, da bi storili kaj takega. Drugi, ki so pomislili, pa tega niso storili, so za to lahko imeli razen strahu vrsto drugih razlogov. Tak razlog je npr. javno neodobravanje nekaterih dejanj, kar se odraža v ocenjevanju njihove teže. V tej zvezi so dognanja pokazala tole:

— povezava med težo nekaterih kaznivih dejanj in subjektivnim zaznavanjem gotovosti kaznovanja za tista dejanja je zelo tesna,

— pomembna je negativna zveza med težo določenega dejanja in njegovo pogostnostjo.³⁶

Možna razlaga za to je, da posamezniki štejejo določena dejanja za »huda«, ker zaznavajo kazni zanje kot gotove. V tem primeru torej zaznavanje lastnosti kazni povzroči družbeno obsojanje zločina. Ravno tako pa je tudi možno, da posamezniki zaznavajo gotovost kaznovanja tako, kakršna bi »morala biti«, t. j., da bi za huda dejanja morala biti gotova. Ta argument je tem bolj verjeten, ker ljudje gotovo nimajo dovolj osnov za objektivno ugotavljanje verjetnosti kazni. Walker³⁷ navaja, da vsakodnevne izkušnje kažejo, kako ljudje ne razvrščajo verjetnosti z aritmetično natančnostjo, temveč jih razdelijo v grobe razrede, kot so »skoraj gotovo«, »verjetno«, »malo verjetno«, ter po jakosti vtisov, ki so jih nanje naredila določena dejstva (v isto zadevo je vpleten nekdo, ki ga poznajo). Uradno zabeležen primer, ki je vplival na spremembo subjektivne ocene verjetnosti odkritja, je bila uvedba alkotesta, ki je zaradi velike publicitete vsaj v začetku drastično zmanjšala število prometnih nesreč, storjenih pod vplivom alkohola. Toda počasi se je število vinjenih v prometu zopet zvišalo, ker so spoznali, da je možnost, da bodo odkriti manjša, kot so mislili v začetku.

V primeru, da se ljudje ogibljejo nekaterih kaznivih dejanj zato, ker jih štejejo za huda, to ni več zastraševanje, temveč družbeno vrednotenje. Raziskava tega vprašanja ni razjasnila, vendar pa je dovolj jasno pokazala, da je naloga bodočih raziskovalcev tega vprašanja prav v tem, da dokažejo, da korelacija med lastnostmi kaznovanja in številom zločinov ni odvisna od družbenega vrednotenja kaznivih dejanj. Dotlej je vsak drug dokaz učinkovitosti zastraševanja dvomljiv.³⁸

³⁴ Erickson, Gibbs, Jensen, str. 307.

³⁵ Ibid, str. 308.

³⁶ Erickson, Gibbs, Jensen, str. 313.

³⁷ Walker, str. 133.

³⁸ Erickson, Gibbs, Jensen, str. 316.

Dosedanje raziskave, od katerih smo jih nekaj našeli, iz raznih razlogov niso zadovoljile, saj niso nakazale vseh tistih dejstev, ki so potrebna za dokaz, da ima kazenska sankcija zastraševalni učinek. Popolnoma drugačno ravnanje, predlaga zato Gibbs (1975),³⁹ ki pravi, naj bi opustili ustaljene študije o vplivu zastraševanja in v zvezi s tem predlaga razširjene raziskave o »preprečevalnih mehanizmih«, ki bi vključevale tako lastnosti kaznovanja (strogost, gotovost) kot tudi ostale dejavnike, ki vplivajo na vedenje ljudi in ki nimajo z zakoni neposredne zveze. Če se je prej postavljalo vprašanje »zakaj to počnejo?« (hudodelci), se zdaj to vprašanje nadomešča z drugim, ki vprašuje »zakaj ne počnejo tega?« (ostali). Samo en odgovor, učinek zastraševanja, ni možen.⁴⁰

V tem primeru pomeni zakonska grožnja samo enega od številnih signalov oz. sporočil, od katerih je lahko odvisno vedenje. Bistveno vprašanje torej ni, ali je zastraševanje učinkovito ali ne, temveč, pod katerimi pogoji in v kakšnih razmerah je učinkovito.

Ker ni razloga za predpostavko, da deluje zastraševanje v družbeno vplivni praznini, je torej treba za pravilno ocenjevanje zastraševanja določiti in razmejiti tudi ostale številne vire, ki vplivajo na družbeno prilagajanje. V ta namen tradicionalni bivariabilni modeli, ki upoštevajo samo odnos med kazenskimi sankcijami in zločinstvom, niso primerni.⁴¹

Za ponazoritev neprimernosti navedenih bivariabilnih raziskav sta Robert F. Meier in Woldon T. Johnson izdelala posebno tabelo s hipotetičnimi podatki. Tabela vsebuje štiri kategorije ljudi (A, B in C ter D), katerih delež pri skupnem številu prebivalstva se spreminja v različnih časovnih razdobjih. Prvi dve kategoriji skupaj pomenita število nekriminalne populacije, katero pa glede na povedano lahko razdelimo v dva dela. Prvi del sestavljajo visoko socializirane osebe, katerih družbena prilagojenost je razmeroma neodvisna od zakonskih groženj. Dejavniki, ki vplivajo na njihovo vedenje, so verjetno osebna prepričanja in občutja, morala in vera (strah pred kaznijo na drugem svetu) in verjetno še številni drugi.⁴² Drugi del pa pomenijo tisti, ki se vzdržijo kriminalnih dejanj zaradi strahu pred posledicami, ki jih določa zakon, in prav ta del

kaže učinek zastraševanja, katerega pa bivariabilni modeli neposredno sploh ne morejo izmeriti.

Ostali dve vrsti vsebujeta storilce kaznivih dejanj, od katerih je druga skupina sestavljena iz odkritih in prijetih storilcev (uradni podatki o številu kaznivih dejanj), prva skupina pa pomeni t. i. temno polje kriminalitete (neodkriti storilci kaznivih dejanj). Slednja delitev nam nakazuje, kako število uradno zabeleženih kaznivih dejanj sploh ni primerno niti kot posredno sredstvo za ocenjevanje uspešnosti zastraševanja.

Do sedaj so teoretiki povečanje števila kaznivih dejanj pripisovali zmanjšanemu učinku zastraševanja, kar je pa samo ena od možnih razlag, kot kaže tabela s hipotetičnimi podatki:⁴³

Kategorije	A	B	C	D
1.	800	600	600	600
2.	100	200	150	250
3.	75	150	175	100
4.	25	50	75	50
SKUPNO	1000	1000	1000	1000

Legenda: Kategorija

1. Število ljudi, ki niso storili kaznivih dejanj — vzrok njihove nekriminalnosti ni zasluga zakonskega zastraševanja, temveč drugih dejavnosti.

2. Število ljudi, ki niso storili kaznivih dejanj — posledica učinkov zastraševanja.

3. Število storilcev kaznivih dejanj, ki niso odkriti (temno polje kriminalitete).

4. Število odkritih in prijetih storilcev kaznivih dejanj.

A, B, C, D pomenijo različna časovna obdobja, ki sledijo. Stolpca A in B označujeta spremembo v vseh štirih kategorijah. Če seštejemo 3. in 4. kategorijo v obeh stolpcih, dobimo zvečanje absolutnega števila kaznivih dejanj za 100 enot v odnosu B do A. Prav tako se je zvišala tudi druga kategorija, kar pomeni povečan učinek zastraševanja. Ta zvečanja so omogočena z zmanjšanjem prve kategorije. Skupina, katere vedenje je bilo v obdobju A določeno s povsem drugimi dejavniki, kot je zakon, se je torej zmanjšala, naraslo pa je število potencialnih storilcev, ki so

³⁹ Meier, Johnson, str. 292.

⁴⁰ Ibid, str. 293.

⁴¹ Ibid, str. 295.

⁴² Meier, Johnson, str. 296; Zimring and Hawkins (1973: 120).

⁴³ Ibid, str. 296.

dovzetni za zastraševanje.⁴⁴ Čeprav se je dejansko število kaznivih dejanj povečalo, pa se je hkrati povečala tudi »bera« zastraševanja.

Čeprav vsak od treh položajev kaže na povečanje števila kaznivih dejanj glede na razdobje A, ta podatek nima nobene zveze z gibanjem absolutnega zastraševalnega učinka,⁴⁵ saj nanj ne moremo sklepati iz teh podatkov. Podobni sklepi pa bi se pokazali tudi pri zmanjševanju števila zločinov.

Glede na povedano sta Meier in Johnson⁴⁶ dala nekaj predlogov in izdelala primer, kako naj bi izgledale bodoče raziskave o zastraševanju. Ker je zastraševanje samo eden od možnih virov družbenega prilagajanja, bi kazalo opredeliti in raziskati tudi vse ostale, vendar ne samo zaradi razmejčitve od zastraševanja, temveč tudi zato, ker ti viri dejansko predstavljajo mehanizme družbenega nadzorstva. Tak način dela zahteva raziskava o zastraševalnih učinkih na širši krog ljudi, ne samo na populacijo storilcev kaznivih dejanj. Če domnevamo, da zastraševanje ima določen učinek, potem moramo ta učinek iskati v razmerah in pri ljudeh, kjer se dejansko pojavlja, ne pa pri storilcih kaznivih dejanj, pri katerih je zastraševanje odpovedalo.

Njun model raziskave izhaja iz prepričanja, da določajo družbeno prilagojenost oz. neprilagojenost tako zakonski dejavniki (zakonska grožnja, seznanjenost s prepovedanimi dejanji, subjektivno zaznavanje strogosti in negotovosti kazni) kot tudi dejavniki, ki nimajo z zakoni nobene neposredne zveze (vse vrste socialnih vplivov).

Raziskava se je osredotočila na kaznivo dejanje posesti in uživanja marihuane. To kaznivo dejanje je za razliko od ostalih v ZDA zelo enakomerno porazdeljeno med vse plasti prebivalstva in zaradi te svoje lastnosti še posebej primerno za študij o zastraševanju.⁴⁷

⁴⁴ Ta položaj je zelo podoben odnosu, ki ga ima javnost ZDA do marihuane. Čeprav je v kategoriji I. število tistih, ki obsojajo umore in podobne težje zločine, razmeroma konstantno in se sčasoma bolj malo spreminja, pa obstoji določeno število t. i. mejnih kaznivih dejanj, glede katerih ljudje nimajo tako izrazitega odklonilnega odnosa in ki se spreminja neodvisno od zakona. Medtem ko število tistih, ki obsojajo uporabo marihuane, očitno pada, pa istočasno narašča neodobravanje kaznivih dejanj belih ovratnikov ipd.

⁴⁵ Absolutni zastraševalni učinek imenujemo število zastrašenih ne glede na število tistih, pri katerih je zastraševanje s kazenskimi sankcijami odpovedalo.

⁴⁶ Meier, Johnson — str. 297.

⁴⁷ Ibid, str. 298: Waldo and Chiricos 1972.

Zaradi že omenjene neprimernosti podatkov o uradno zabeleženih kaznivih dejanjih so bili sestavljeni posebni vprašalniki, ki pa tudi niso brez pomanjkljivosti. To pomeni, da dobljeni podatki ne bodo potrjevali ali izpodbijali teorije o zastraševanju, temveč samo nakazovali možne rešitve vprašanj v zvezi z njo.

V raziskavi je sodelovalo 632 polnoletnih oseb, starih 18 in več let. V tem času so bili zakoni na področju Cook Country (Chicago), kjer je potekala raziskava glede kaznivega dejanja posesti in uživanja marihuane, sorazmerno strogi, kar bi dalo slutiti, da je bila zakonska grožnja razmeroma pomemben del družbenega nadzorstva.⁴⁸

Raziskava je upoštevala štiri skupine neodvisnih spremenljivk. Prva skupina je obsegala zakonske dejavnike, kot so poznavanje zakonov, ki prepovedujejo uporabo marihuane, zaznana gotovost kaznovanja in njegova strogost, moč vtisa, ki ga je nanje naredila zakonska grožnja.

Druga skupina je obsegala dve merili družbene podpore za uporabo marihuane: število prijateljev, ki so uporabili marihuano vsaj enkrat ali večkrat, in značilne druge vplive (družina, prijatelji ipd.).

V tretjo skupino sta uvrstila lastnosti posameznika, kot so: starost, spol, rasa, izobrazba, poklic, dohodki in vera.

Četrta skupina je obsegala dodatne spremenljivke, ki bi bile lahko še pomembne pri odločanju za ali proti uporabi marihuane. Prva je bila označena kot strah pred fizičnimi posledicami uporabe marihuane, druga pa kot vera, da je njena uporaba nemoralno dejanje.

Glede na dobljene podatke sta razdelila anketirane osebe v tri kategorije:

- osebe, ki je niso nikoli uporabile,
- tiste, ki so jo včasih uporabile,
- redni uporabniki.

Poglejmo, kaj so podatki pokazali. Spremenljivka, ki najbolj napove uporabo oz. neuporabo marihuane, je število prijateljev, ki jo uporabljajo. Ker pa napovedi niso osrednja tema pričujoče raziskave, pogledjmo, kolikšen vpliv na uporabo oz. neuporabo marihuane imajo zakonski dejavniki. V celoti odpade nanje 12 % vplivov, ki pa so v glavnem zasluga ene same spremenljivke, t. j. zaznane strogosti zakonov o marihuani. Ostale spremenljivke so imele zanemarljiv vpliv.⁴⁹

⁴⁸ Meier, Johnson, str. 298.

⁴⁹ Meier, Johnson, str. 299.

Kot vidimo, se število uporabnikov marihuane v veliki meri giblje neodvisno od zakonov, ki urejajo to področje, saj so v primerjavi gimi vplivi zakonske grožnje razmeroma nepomembne.⁵⁰

5. SKLEP

Vsakršno opredeljevanje za ali proti teoriji o zastraševanju je torej sedaj še skrajno nezanesljivo, saj je očitno, da so dosedanje raziskave o vplivih zastraševanja na vedenje ljudi še enostranske in nepopolne, nove vrste raziskav pa so šele v nastajanju. Verjetno pa je, da zastraševanje vpliva na preprečevanje različnih vrst kaznivih dejanj različno in da je to lahko samo eden od preprečevalnih vplivov.

LITERATURA

1. Bergson, Henri: *Esej o smehu*, Ljubljana, Slovenska matica, 1977.
2. Erickson, L. Maynard et al.: *The Deterrence Doctrine and The Perceived Certainty of Legal Punishments*, *American Sociological Review*, New York, 42/1977, 2, S. 305—317.

⁵⁰ Ibid — str. 302.

3. Geerken, Michael, Gove, R. Walter: *Deterrence, Overload, and Incapacitation — An Empirical Evaluation*, *Social Forces*, Baltimore, 56/1977, 2, S. 424—448.
4. Gibbs, Jack P.: *Retribution and Penal Policy*, *The Journal of Criminology*, Baltimore, 69/1978, 3, S. 291—299.
5. Johnson, Elmer Hubert: *Crime, Correction, and Society*, Homevood, Dorsey Press (Williams M. Robin), tretja izdaja, 1974.
6. Lejins, Peter P.: *Kriminogeneza*, *Jugoslovenska revija za kriminologijo in krivično pravo*, Beograd, 16/1978, 2—3, s. 3—12.
7. Lotz Roy et al.: *Delinquency and Special Deterrence*, *Criminology* Beverly Hills, 15/1978, 4, st. 539—549.
8. Maier, Robert F.: *Weldan T. Johnson: Deterrence and Social Control*, *American Sociological Review*, New York, 42/1977, 2, st. 292—305.
9. Menninger, Karl, M. D.: *The Crime of Punishment*, Dallas, Penguin Books, 1977.
10. Vodopivec, Katja i. dr.: *Kriminologija*, Zagreb, Narodne novine, 1966.
11. Zvonarevič Mladen: *Psihologija*, Ljubljana, DZS, 1973.
12. Walker, Nigel: *Efficacy and Morality of Deterrents*, *The Criminal Law Review*, London, 1979, 3, st. 129—143.

UDC 343.241

Deterrent Effect of Penal Sanctions

Šuligoj, Ervin, Graduate in Law, Idrija

The present article is a brief description of deterrence theory and a survey of research so far conducted on the deterrent effects of penal sanctions. The author has come to the conclusion that anyone declaring for or against deterrence theory would be premature, for all the research so far conducted about the influence of deterrence on human behavior has

been one-side and imperfect while new research projects are still only being formed. It is probable that deterrence has very different effects on prevention of different kinds of criminal offences and that it can be considered only as one means of prevention.